

СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

УДК 338.48(045):351.82

DOI <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2026.2.57>

В. Ю. СТЕПАНОВ

доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри туристичного бізнесу
Харківська державна академія культури
ORCID: 0000-0001-5892-4239

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

У статті розглянуто теоретико-методологічні засади формування та реалізації державної політики у сфері туристичної діяльності з акцентом на інституційні механізми її забезпечення та перспективи розвитку. Актуальність дослідження зумовлена посиленням ролі туризму як важливого чинника економічного зростання, структурної модернізації регіонів, розширення міжнародних зв'язків і зміцнення соціальної згуртованості. За таких умов підвищуються вимоги до якості державного управління галуззю, узгодженості рішень і спроможності інституцій реагувати на зовнішні та внутрішні виклики.

Метою дослідження є наукове обґрунтування напрямів удосконалення державної політики у сфері туризму з урахуванням особливостей інституційного середовища її формування та реалізації, а також визначення перспектив подальшого розвитку галузі. Для досягнення поставленої мети проаналізовано зміст і функціональне призначення державної політики у сфері туристичної діяльності, уточнено її базові принципи, інструментарій і механізми впливу на соціально-економічні процеси.

Особливу увагу приділено координації діяльності органів публічної влади різних рівнів, розвитку партнерських відносин із суб'єктами господарювання та інститутами громадянського суспільства, а також упровадженню стратегічного планування й програмно-цільового підходу. Оцінено сучасний стан туристичної сфери та окреслено ключові проблеми її регулювання, зокрема фрагментарність інституційних рішень, обмеженість фінансового забезпечення, недостатню цифровізацію управлінських процесів. На основі узагальнення міжнародного досвіду й аналізу національної практики обґрунтовано доцільність оптимізації інституційної взаємодії, підвищення прозорості процедур, розширення державно-приватного партнерства та активнішого впровадження цифрових рішень у системі адміністрування туризму.

Ключові слова: державна політика, туристична діяльність, інституційні механізми, державне регулювання, стратегічний розвиток, соціально-економічні трансформації.

V. YU. STEPANOV

Doctor of Sciences in Public Administration, Professor,
Professor at the Department of Tourism Business
Kharkiv State Academy of Culture
ORCID: 0000-0001-5892-4239

**STATE POLICY IN THE SPHERE OF TOURISM ACTIVITY: INSTITUTIONAL MECHANISMS
AND DEVELOPMENT PROSPECTS**

The article examines the theoretical and methodological foundations of the formation and implementation of state policy in the field of tourism, with an emphasis on the institutional mechanisms for its implementation and prospects for development. The relevance of the study is determined by the growing role of tourism as an important factor in economic growth, structural modernization of regions, expansion of international relations, and strengthening of social cohesion. Under such conditions, the requirements for the quality of state management of the industry, the consistency of decisions, and the ability of institutions to respond to external and internal challenges are increasing.

The purpose of the study is to provide scientific justification for directions for improving state policy in the field of tourism, taking into account the peculiarities of the institutional environment for its formation and implementation, as well as to determine the prospects for further development of the industry. To achieve this goal, the content and functional purpose of state policy in the field of tourism have been analyzed, and its basic principles, tools, and mechanisms for influencing socio-economic processes have been clarified.

© В. Ю. Степанов, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

ISSN 2078-4481

Particular attention is paid to the coordination of activities of public authorities at various levels, the development of partnerships with business entities and civil society institutions, as well as the implementation of strategic planning and a program-targeted approach. The current state of the tourism sector is assessed, and key problems in its regulation are outlined, in particular the fragmentation of institutional decisions, limited financial support, and insufficient digitization of management processes. Based on a synthesis of international experience and an analysis of national practice, the feasibility of optimizing institutional interaction, increasing the transparency of procedures, expanding public-private partnerships, and more actively implementing digital solutions in the tourism administration system is substantiated.

Key words: public policy, tourism, institutional mechanisms, public regulation, strategic development, socio-economic transformations.

Постановка проблеми

Туризм є важливою частиною сфери обслуговування, яка забезпечує стійке підвищення обсягів виробництва, доходів, продуктивності та рівня добробуту населення в довгостроковій перспективі. Розвиток туристичної діяльності сприяє зростанню виробництва супутніх товарів і послуг, активізує підприємницьку ініціативу та забезпечує розвиток суміжних галузей – транспорту, готельного бізнесу, громадського харчування, культури й розваг. Завдяки цьому підвищуються доходи суб'єктів господарювання та надходження до місцевих бюджетів, що створює передумови для модернізації соціальної та комунальної інфраструктури.

У сучасних умовах економічної трансформації України, впливу воєнних загроз і необхідності інтеграції до європейського економічного простору формування послідовної державної політики у сфері туристичної діяльності набуває особливої актуальності. Водночас зустрічається недостатня координація між рівнями управління та обмеженість фінансових ресурсів, що зумовлює необхідність наукового переосмислення механізмів державного впливу на туристичну діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематику державної політики у сфері туризму досліджували як закордонні, так і українські науковці. Теоретичні засади управління туризмом та сталого розвитку розглянуто у працях В. Bramwell, В. Lane, D. Dredge, J. Jenkins, S. Gössling, D. Scott й ін. Науковці визначають туристичну політику як систему стратегічних рішень і нормативних інструментів, що спрямовані на регулювання розвитку туристичної галузі.

Зокрема, В. Bramwell та В. Lane [8] наголошують на важливості забезпечення балансу між економічними, соціальними та екологічними аспектами розвитку туризму. D. Dredge та J. Jenkins [9] підкреслюють роль стратегічного планування та нормативної бази для підвищення ефективності управління. S. Gössling та D. Scott [10] обґрунтовують вплив глобальних змін на туристичну політику. Згідно з С. Hall [11] моделі державного регулювання туризму можуть бути класифіковані за рівнем централізації: від ліберальної, мінімального втручання, до централізованої та інтегрованої моделі.

Серед українських учених питання державної політики у сфері туризму та туристично-рекреаційної діяльності розглядали Н. Пак, М. Гось, І. Рахвал, О. Стрільчук, В. Степанов й ін. [4, 6]. Вони акцентують на модернізації механізмів управління галуззю в умовах трансформаційної економіки. Зокрема, С. Юрченко досліджував особливості регулювання якості туристичних послуг в умовах воєнного стану [7].

Українські науковці наголошують на інституційних реформах, децентралізації управління та адаптації законодавства до стандартів ЄС. Слід додати, що в Україні державна політика формується на основі закону «Про туризм» [1] та стратегічних документів, таких як «Стратегія розвитку туризму України 2021–2027» [3], яка визначає цілі, завдання та механізми стимулювання туристичної галузі.

Попри наявність значної кількості досліджень, питання комплексної модернізації державної політики у сфері туризму з урахуванням сучасних викликів потребує подальшого наукового обґрунтування.

Формулювання мети дослідження

Метою дослідження є наукове обґрунтування напрямів удосконалення державної політики у сфері туристичної діяльності на основі аналізу інституційних механізмів її формування та визначення перспектив подальшого розвитку.

Викладення основного матеріалу дослідження

Державна політика у сфері туристичної діяльності є складною багаторівневою системою регуляторних та стимулювальних заходів, що спрямовані на забезпечення сталого розвитку туристичної діяльності. Вона являє собою систему законодавчих, організаційних, економічних та інформаційних заходів, спрямованих на створення умов для сталого розвитку туристичного сектору [1, 2]. Крім того, державна політика у сфері туристичної діяльності охоплює систему цілей, принципів, методів і заходів, спрямованих на регулювання туристичного ринку та стимулювання його розвитку.

Структурними компонентами державної політики, що поєднують регуляторні та стимулювальні інструменти, є [3, 9]:

1. Нормативно-правове забезпечення, що передбачає встановлення правил функціонування суб'єктів туристичного ринку, ліцензування окремих видів діяльності, стандартизацію послуг та захист прав споживачів.

2. Стратегічне планування, яке реалізується через державні та регіональні програми розвитку туризму, формування довгострокових пріоритетів і визначення цільових показників.

3. Економічне регулювання, що спрямоване на стимулювання інвестиційної активності, підтримку малого та середнього бізнесу, розвиток туристичної інфраструктури.

4. Інституційне забезпечення, яке включає діяльність профільних органів влади, механізми координації між центральним та місцевим рівнями управління.

5. Інформаційно-маркетингову діяльність, що пов'язана з просуванням національного туристичного продукту на внутрішньому та міжнародному ринках.

6. Контроль якості та стандартизація послуг як ключовий інструмент забезпечення конкурентоспроможності туристичної індустрії, захисту прав споживачів та формування позитивного іміджу держави на міжнародному ринку.

Відзначимо, що контроль якості у туризмі – це систематична діяльність, яка спрямована на перевірку відповідності послуг встановленим стандартам, умовам договору та очікуванням споживачів. Він охоплює: внутрішній контроль (самооцінювання підприємства, аудит сервісних процесів); зовнішній контроль (державний нагляд, сертифікація, категоризація готелів); громадський контроль (відгуки клієнтів, рейтинги, онлайн-платформи) [7]. На міжнародному рівні орієнтиром якості виступають рекомендації Всесвітньої туристичної організації (UNWTO) [12], яка розробляє підходи до сталого розвитку туризму, якості сервісу та захисту прав туристів.

Згідно з типологією [11], державна участь може варіюватися від мінімального втручання до централізованого управління. При цьому функціональний аналіз дозволяє виділити кілька ключових напрямів впливу державної політики на суспільний розвиток:

По-перше, економічна функція полягає у забезпеченні зростання валового внутрішнього продукту, збільшенні валютних надходжень, формуванні доданої вартості у суміжних галузях – транспорті, готельно-ресторанному господарстві, будівництві, сфері послуг.

По-друге, соціальна функція пов'язана із забезпеченням права громадян на відпочинок, створенням нових робочих місць, підвищенням рівня зайнятості та добробуту населення.

По-третє, регіональна функція спрямована на активізацію розвитку територій, зменшення міжрегіональних диспропорцій, формування туристичних кластерів та підтримку місцевих громад.

По-четверте, культурно-гуманітарна функція виявляється у збереженні історико-культурної спадщини, розвитку національної ідентичності та зміцненні міжнародного іміджу держави.

По-п'яте, екологічна функція забезпечує впровадження принципів сталого використання природних ресурсів та мінімізацію негативного впливу туристичної діяльності на довкілля.

Отже, з урахуванням перерахованих ключових напрямів ефективність державної політики визначається узгодженістю дій центральних і місцевих органів влади. Водночас відсутність єдиного механізму координації знижує результативність управлінських рішень.

Серед основних інструментів державної політики у сфері туризму доцільно виокремити: податкові стимули; програми підтримки малого та середнього бізнесу; механізми державно-приватного партнерства; грантове фінансування туристичних проєктів; цифрові платформи адміністрування послуг тощо.

Крім того, до інструментарію державної політики слід додати: правові інструменти, що передбачають регламентацію діяльності суб'єктів ринку через систему дозволів, стандартів і нормативів; економічні інструменти, які включають податкові стимули, державні програми фінансової підтримки, механізми інвестування та кредитування; організаційні інструменти, що реалізуються через створення координаційних структур, туристично-інформаційних центрів, підтримку кластерних ініціатив; інформаційні механізми, які спрямовані на формування позитивного туристичного іміджу країни та просування її бренду на міжнародному ринку [9].

Розглядаючи державну політику у сфері туристичної діяльності слід звернути увагу і на системність державної туристичної політики, яка забезпечується дотриманням низки фундаментальних принципів: принцип законності та правової визначеності; принцип сталого розвитку; принцип публічно-приватного партнерства; принцип субсидіарності та децентралізації управління; принцип конкурентності та прозорості ринку; принцип безпеки туристів і захисту їхніх прав; принцип інтеграції у міжнародний туристичний простір [5, 6].

Реалізація зазначених принципів ґрунтується на інституційній структурі управління туристичною діяльністю. Тобто на сукупності формальних структур, норм, процедур і повноважень, які забезпечують формування стратегічних цілей, координацію дій суб'єктів і реалізацію державних рішень у сфері туризму, регулюють їх розвиток та забезпечують взаємодію між зацікавленими сторонами. Така структура є багаторівневою та включає різні типи органів управління: міжнародні, національні, регіональні та місцеві [4–6].

Разом з цим слід відзначити інституційні механізми державної туристичної політики, які включають: законодавчо-нормативне поле, яке визначає правовий статус туристичної діяльності; органи державної влади та їх повноваження у сфері туризму; координаційні інституції на національному і регіональному рівнях; процеси планування, моніторингу та оцінювання ефективності політики; економічні й організаційні інструменти стимулювання розвитку туристичного сектору.

Інституційні механізми включають центральні органи виконавчої влади, регіональні адміністрації та органи місцевого самоврядування. Згідно з українською практикою, ефективність реалізації політики визначається узгодженістю дій між органами влади, наявністю чітких стратегій та програм підтримки малого і середнього бізнесу в туристичній сфері [2, 4].

Державні органи управління мають центральну роль у формуванні туристичної політики. Вони визначають нормативно-правову базу, розробляють стратегії розвитку, координують дії між міністерствами й агентствами, а також здійснюють державний контроль за виконанням законів. На національному рівні такі функції виконують центральні урядові структури (профільні департаменти), які розробляють законодавство, стратегії розвитку та міжнародні угоди. Держава забезпечує координацію між різними міністерствами (економіки, транспорту, культури), формує бюджетні програми підтримки та розвитку, а також інтегрує туризм у загальні стратегії розвитку територій і економіки.

На регіональному і місцевому рівнях діяльність регулюється відповідними департаментами в обласних адміністраціях, що забезпечують реалізацію політик на територіях (державні туристичні управління, департаменти економіки тощо). Наприклад, в Україні існує поділ державних туристичних структур на три рівні: національний, обласний та місцевий. Кожен виконує свої функції з розвитку туризму, просування регіону та підтримки туристичної інфраструктури.

Поза державними структурами функціонують недержавні інститути: туристичні асоціації, підприємства готельного та транспортного секторів, агенції та професійні об'єднання. Вони реалізують бізнес-зацікавлення, просувають послуги на ринку, забезпечують інвестиції та інноваційні рішення у туристичній галузі. Спільна взаємодія державних та приватних організацій сприяє ефективнішому управлінню і сталому розвитку туризму.

Громадські організації (асоціації туроператорів, готельєрів, туристичних гідів тощо) сприяють представництву інтересів суб'єктів туристичного бізнесу, обмінюються інформацією, формують професійні стандарти та беруть участь у просуванні дестинацій.

Інституційна структура управління туризмом включає також міжнародні організації, які встановлюють стандарти, підтримують співпрацю та розробляють глобальні підходи до управління та сталого розвитку. До таких належать, наприклад, Global Sustainable Tourism Council (GSTC) – міжнародна неурядова організація, що розробляє критерії сталого туризму, підтримані низкою країн і партнерів по всьому світу [12].

Міжнародні установи виступають платформою для обміну знаннями, координують співпрацю між державами та сприяють імплементації міжнародних стандартів у національних політиках. Міжнародні організаційні платформи просувають кращі практики у сфері сталого управління туризмом. Вони формують нормативні критерії, які держава або бізнес можуть адаптувати для власних систем управління [11, 12].

Підсумовуючи слід зазначити, що сучасні виклики в туристичній сфері зумовлюють потребу реформування інституційних механізмів державної політики для підвищення конкурентоспроможності, сталого розвитку і забезпечення економічного зростання. Основні напрями удосконалення державної політики у сфері туристичної діяльності включають:

– правове регулювання. Державна політика має бути чітко унормована відповідними законами та стандартами, що забезпечують прозорість, захист прав туристів і бізнесу, а також інтеграцію міжнародних практик. Необхідно розвивати систему адаптації національного законодавства до норм ЄС у сфері туризму та послуг. Важливо створити єдині стандарти якості туристичних послуг з обов'язковою сертифікацією;

– координацію міжрівневих політик. Ефективне управління туристичною діяльністю неможливе без узгодження між центральними та регіональними органами влади. Потрібно впровадити механізми стратегічного планування на національному та місцевому рівнях, забезпечити регулярні платформи для співпраці всієї туристичної екосистеми;

– підсилення інституційної спроможності. Державні агенції й установи повинні мати ресурси й компетенції для реалізації стратегій розвитку туризму, регулярне підвищення кваліфікації державних службовців у сфері туристичного адміністрування, створення центрів експертизи для розробки політик;

– цифровізацію туристичного адміністрування. Цифрові інструменти мають стати базисом для планування, управління й підтримки туристичної діяльності. Постійне впровадження електронних сервісів інформаційно-туристичного супроводу з аналітикою великих даних для прогнозування туристичних потоків;

– інноваційні механізми розвитку людського капіталу. Людські ресурси – це ключовий фактор конкурентоспроможності туристичної сфери. Необхідні новітні освітні програми, стажування, підготовка кадрів за світовими стандартами для підтримки підприємницької діяльності в туризмі.

Висновки

Державна політика у сфері туристичної діяльності є складною багаторівневою системою регулювання, що поєднує правові, економічні та організаційні механізми. В умовах трансформаційних процесів в Україні її модернізація має здійснюватися з урахуванням міжнародного досвіду, цифровізації управління та принципів сталого розвитку. Ефективність реалізації туристичної політики залежить від узгодженості дій державних інституцій,

прозорості регуляторного середовища, активної участі приватного сектору та впровадженням сучасних цифрових інструментів управління.

Інституційні механізми формування та впровадження державної політики у сфері туристичної діяльності в Україні становлять комплексну систему, що поєднує нормативно-правове регулювання, діяльність центральних і регіональних органів влади, стратегічне планування та інструменти партнерства з бізнесом. Їх ефективність залежить від узгодженості дій між рівнями управління, стабільності законодавчої бази та здатності адаптуватися до умов безпекових і економічних викликів.

Стратегічна перспектива державної політики у сфері туристичної діяльності має базуватися на принципах сталого розвитку, соціальної інклюзії, інноваційності та інституційної підтримки бізнесу. Така політика здатна перетворити туристичну діяльність на потужний фактор соціально-економічного зростання, сприяти відновленню після кризових потрясінь та підвищенню міжнародної конкурентоспроможності держави, що є перспективним напрямком подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://kodeksy.com.ua/pro_turizm (дата звернення: 23.02.2026).
2. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 № 168-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249826501> (дата звернення: 23.02.2026).
3. Міністерство культури та інформаційної політики України. Стратегія розвитку туризму України 2021–2027. URL: <https://www.mkip.gov.ua/news/strategiya-rozvytku-turyzmu-ukrayiny-2021-2027> (дата звернення: 23.02.2026).
4. Пак Н., Гось М., Рахвал І., Стрільчук О. Державна політика в сфері туризму. *Молодий вчений*. 2024. № 3 (127). DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-3-127-5>.
5. Рибальченко Н. П. Стратегічні напрямки розвитку механізмів державного регулювання сфери туризму та курортів України. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2020. Вип. 2 (13). С. 216–224.
6. Степанов В. Ю. Державна політика розвитку туристично-рекреаційної діяльності: концептуальний аспект. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління»*. 2023. Вип. 1 (18). С. 61–70. DOI: <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2023-1-7>.
7. Юрченко С. Державне регулювання якості туристичних послуг в умовах воєнного стану в Україні. *Економічний простір*. 2023. № 188. С. 153–162. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/188-26>.
8. Bramwell B., Lane B. Critical research on the governance of tourism and sustainability // *Journal of Sustainable Tourism*. 2011. Vol. 19, No. 4–5. P. 411–421. DOI: <https://doi.org/10.1080/09669582.2011.580586>.
9. Dredge D., Jenkins J. *Tourism Policy and Planning*. Milton: Wiley, 2007. DOI: <https://doi.org/10.1002/9780470692911>.
10. Gössling S., Scott D., Hall C. M. Pandemics, tourism and global change // *Journal of Sustainable Tourism*. 2020. Vol. 29, No. 1. P. 1–20. DOI: <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1758708>.
11. Hall C. M. A typology of governance and its implications for tourism policy analysis // *Journal of Sustainable Tourism*. 2011. Vol. 19, No. 4–5. P. 437–457. DOI: <https://doi.org/10.1080/09669582.2011.570346>.
12. World Tourism Organization (UNWTO). *Global Tourism Policy Trends*. 2024. URL: <https://www.unwto.org>

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (1995). On tourism: Law of Ukraine of September 15, 1995 No. 324/95-VR. Database “Legislation of Ukraine”. http://kodeksy.com.ua/pro_turizm
2. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2017). On approval of the Strategy for the Development of Tourism and Resorts for the period up to 2026: Order No. 168-p of March 16, 2017.
3. Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine. (2021). Ukraine tourism development strategy 2021–2027. <https://www.mkip.gov.ua/news/strategiya-rozvytku-turyzmu-ukrayiny-2021-2027>
4. Pak, N., Hos, M., Rakhval, I., & Strilchuk, O. (2024). State policy in the field of tourism. *Young Scientist*, 3(127). <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-3-127-5>
5. Rybalchenko, N. P. (2020). Strategic directions for the development of mechanisms for state regulation of tourism and resorts in Ukraine. *Bulletin of the National University of Civil Defence of Ukraine. Series: Public Administration*, 2(13), 216–224.
6. Stepanov, V. Yu. (2023). State policy for the development of tourism and recreational activities: Conceptual aspect. *Bulletin of the National University of Civil Protection of Ukraine (Series “Public Administration”)*, 1(18), 61–70. <https://doi.org/10.52363/2414-5866-2023-1-7>
7. Yurchenko, S. (2023). State regulation of the quality of tourism services under martial law in Ukraine. *Economic Space*, 188, 153–162. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/188-26>

8. Bramwell, B., & Lane, B. (2011). Critical research on the governance of tourism and sustainability. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(4–5), 411–421. <https://doi.org/10.1080/09669582.2011.580586>
9. Dredge, D., & Jenkins, J. (2007). *Tourism policy and planning*. Wiley. <https://doi.org/10.1002/9780470692911>
10. Gössling, S., Scott, D., & Hall, C. M. (2020). Pandemics, tourism and global change. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(1), 1–20. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1758708>
11. Hall, C. M. (2011). A typology of governance and its implications for tourism policy analysis. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(4–5), 437–457. <https://doi.org/10.1080/09669582.2011.570346>
12. World Tourism Organization. (2024). *Global tourism policy trends*. <https://www.unwto.org>

Дата першого надходження статті до видання: 18.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026